

o Ludvíkově zlaté bule a nebylo by mohlo dojít k její confirmaci habsburskými panovníky.

Když oheň na Staroměstské radnici skončil, počítaly se ztráty a ovšem i to, co se podařilo zachránit. Nelze totiž pochybovat o tom, že bylo uděláno vše, co bylo v tomto směru v lidských silách. Nejde jen o ohořelé rukopisy č. 987 a 988, ale i o řadu rukopisů dalších, které sice poškození ohněm nevykazují, nicméně je třeba předpokládat, že byly rovněž zachráněny na poslední chvíli, neboť si lze stěží představit, že by nebyly chovány *in cista consilii*, resp. *civitatis*. Zejména jsou dodnes (resp. byly do požáru Staroměstské radnice v roce 1945) z doby před oním požárem z roku 1399 dochovány ještě přinejmenším rukopisy č. 986 a 993 a snad lze uvést i staré deperditum č. 33a. Stejně tak byla korunována jen mizivým úspěchem snaha po zachránění originálů městských privilegií. Několik z nich bylo již zmíněno a umím si dobře představit, že z Ludvíkovy listiny byl zachráněn toliko její nefunkční zlomek, ale použitelná zlatá bula. A ta inspirovala Staroměstské k tomu, aby ji využili tak, že onu bulu použili jako základ k napsání nové zlaté buly, k níž blíže nerekonstruovatelným již způsobem připevnili šťastně onu zachráněnou Ludvíkovu zlatou bulu. K ní pak, majíce povědomost o kancelářských poznámkách současných listin římských králů, nešťastně na pliku připojili nemožnou mandačně-konceptní poznámku. Na dorzu posléze současná ruka připojila poznámku *Ludwici imperatoris secundum*, rozumí se *privilegium*. Mladší ruka k tomu připojila vysvětlující podstatné jméno: *de thiloniis*. Neboť lesk zlaté buly (jediné ve staroměstském archivu!) převážil racionální úvahu o tom, že vlastně listina byla již právním vývojem překonána, i když Václav IV. sám poněkud překvapivě žádné takové privilegium nevydal, pokud bychom je ovšem nechtěli mlčky vidět v jeho obecném potvrzení staroměstských privilegií, jež bylo vydáno výslovně i z jeho (tehdy ovšem už víceméně fiktivní) moci římské.⁴⁴

A pro „nevěřící“ snad jen třeba dodat, že detailní textové srovnání mezi oběma opisy v rkp. 993 a dnes dochovaným „originálem“ vylučuje, že by tyto vznikly na jeho základě.⁴⁵ Snad ani není třeba dodávat, že tu předkládaný drobný příspěvek vědomě rezignoval na obecnější otázky historie politické a hospodářské. Ty by totiž bylo potřebí sledovat ve zcela jiných souvislostech, pro něž ale snad předchozí řádky nebudou zcela bez významu.

⁴⁴ CIM 1, č. 131. Tato listina je ovšem zvláštní v tom, že si ji král po několika týdnech vyžádal zpátky.

⁴⁵ Srov. H. Bansa, Die Reichsregister, s. 275.

Praha minulosti a současnosti očima Pavla Žídka

FRANTIŠEK ŠMAHEL

málokterém dějepisném nebo literárním díle vystupuje středověká Praha v takové šíři a rozmanitosti pohledu jako ve Spravově Pavla Žídka.¹ Pražský rodák, podle příjmení židovského původu a co do konfese dvojnásobný konvertita, poznal velký kus soudobého světa. Na pražské univerzitě v říjnu 1442 řádně doložil, že se stal mistrem na univerzitách v Padově, Boloni a Vídni, o devět let později byl v Krakově poněkud neobvykle imatrikulován jako *doctor arcium et medicine*. V kališnické Praze se mu ale příliš nevedlo, stále nebyl s něčím spokojen, někdy oprávněně, jindy z pouhé ješitnosti. Pokládal za nedůstojné, že jako učenec s tolika tituly musí živořit a doprošovat se almužny i na dvoře Jiřího z Poděbrad. A jelikož Pavel Žídek „věděl vše“, mohl, jak se domníval, poskytnout i králi rady, jak spravovat sebe i celou zemi. Tolik stačí říci úvodem k našemu autoru a jeho Spravově, dokončené v listopadu 1470, zhruba čtyři měsíce před smrtí krále, který se jí měl řídit. Sám skonal nedlouho po něm ve věku necelých šedesáti let.²

¹ K odrazu Prahy ve středověkém písemnictví srov. mj. Petr Čornej, Vavřincova vylidněná Praha, Česká literatura 52, 2004, s. 293–323; Marie Bláhová, Nové Město pražské ve středověké historiografii, in: Nové Město pražské ve 14.–20. století, Praha 1998, s. 123–133.

² Ze starší literatury zde postačí uvést úvod k edici *Zdeňka Václava Tobolky*, M. Pavla Žídka Spravovna, Praha 1908, s. I–VIII, a pojednání *Gustava Gellnera*, Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellovské, zvláštní otisk z VKČSN, tř. I, 1934, s. 163–166.

Židek v sobě nezapře učence již vyčpělé scholastiky, který by vše nejráději popsal a vyložil pokud možno encyklopedicky. Ve Spravovně k tomu neměl takovou příležitost jako ve svém životním díle nazvaném *Knih dvacatera umění – Liber viginti artium*, přesto však kde může, tam poučuje a dává najevo svou učenost.³ Projevuje se to i ve výměru „města“, pojmu nadřazeného samotné Praze, která nás v Židkově Spravovně dále bude nejvíce zajímat.

„Město jest shromáždění mnoho domuov a ulic, rynku a lidí v jednu ohradu, v které ohradě mohli by se ostřieci přede všemi škodlivými věcmi, od hovad i od lidí“ (55/17–19).⁴ I pro Židka tak hradby činí město městem,⁵ to se však neobejde bez pěti podstatných věcí. Na prvním místě musí mít město moudrého a pokud možno učeného hejtmána, který by dohlížel na městské řády a spravedlnost konšelských soudů. Zatímco o duši ve městě pečuje farář, o tělesné zdraví se starají chirurg s lékařem vnitřních chorob a své věci znalé „báby“. Město se ovšem neobejde bez řemeslníků a náležité hygieny, aby zejména záchodské smrady šly vzhůru nad město (54–55).

Pokusíme se nyní vysledovat, zda a jak Židek rozvíjí uvedenou pětici nezbytných potřeb každého města a tím i Prahy. Pokud jde o hejtmána, pražská města se spravovala sama, takže vše podstatné se odehrávalo na radnicích. *Rathúzy* Židek zmiňuje pouze dva, staroměstský a novoměstský, pro něž sepsal naučení „O vážnosti konšelský hlavních měst a o mravích jich“ (26/37–39).⁶ Zřejmě z tohoto důvodu radami příliš neplýtvá a králi napověděl jen to, nač by měl v pražských městech dohlédnout. Ani Židek nemůže nevidět, že „se ledacos v Praze změnilo k lepšímu“: chválí krále Jiřího, že nechal dostavět kostel v Týnu a že nechal opravit most, na němž přibyla nějaká „pěkná“ věc (23/33–34).⁷ Oč šlo, se můžeme jen domýšlet. Stále ovšem zůstávalo mnoho potřebných úkolů v blízké budoucnosti, např. prodloužení staroměstské hradby do Podskalí nebo až

k Vyšehradu. Tím by se podle Židka Praha z této strany jednak zušlechtila, jednak ochránila před povodněmi a ledovými krami. Pak by také nebylo třeba rozsekávat kry a kvůli tomu ponocovat (23/35–38). Snad by nové hradby trochu pomohly i proti velké vodě. Kolem svatého Dionysia, jak Židek vzpomíná, aniž by uvedl rok, záplavy poničily mnoho vesnic, a protože vzaly za své i mlýny na Vltavě, lidé v Praze křičeli, že nebudou mít chleba (46/21–23).⁸ Jde jen o drobné střípky, i ty však patří do mozaiky pražského každodenního života.⁹

I kdyby se Jiří z Poděbrad snažil sebevíce, nepřekonal by zásluhy císaře Karla IV., u jehož hrobu by se mělo zpívat ve dne i v noci. Nic takového se, žel, neděje (148/35–36), třebaže císař blahé paměti v Praze mimo jiné „Nové Město ustavil a právy je ohradil krásnými“ (177/40).¹⁰ Na počátku jeho vlády byli v radách toliko Němci, a i když to městům velice prospívalo, Karel přikázal, „aby žádný púhý Němec v Čechách viec na radě nebyl a všecky pře na rathúziech aby česky súzeny byly, vypovídány a jednány“ (42/23–27).¹¹ Podle Židka šlo o „ustanovenie pravé“, i když je třeba mít na paměti, že „jedniem jazykem se nevzdělává královstvie, ale rozličností jazykuov, rúcha a lidí“ (42/33–36). V souladu s tím pak Židek konšely nabádá, aby cizozemci nedopustili koupit si v Praze dům, „duokudž by se česky nenaučil“. Pokud by se tak stalo a navíc nechal česky učit i své děti, mohl by v Praze nejen koupit dům, ale i řádně zastávat úřady (56/23–28).¹² Na jiném místě Židek zase zapovídá vyhazovat z domů a z cechů¹³ nemocné Němce a jiné osoby pod jednou způsobou, neboť by to bylo proti kompakťtům (60/29–31).¹⁴

Židek by ovšem, jak jinak, mohl králi dát o městech mnohem širší poučení. „Pro ukrácenie a také pro nedostatky“ však ze Spravovny vypustil na dvě stě kapitol „dobře užitečných“. Alespoň v náznaku pak osvětlil, že by mohl vyložit, „co jest měšténín, co dobrý měšténín, co lepší měšténín, co nejlepší měšténín, co zlý, co horší, co najhorší, co k vyhnání hodný“. Takto by dále mohl rozlišit hospodáře, hospodyně, konšely, rychtáře, městské úředníky, žoldnéře, oděnce, služebníky, děvečky, podruhy

³ Důležitým zdrojem poznatků o tomto dosud nevydaném dílu poskytuje prastará, u nás však téměř neznámá stat, jejímž autorem byl *Josephus Muczkowski*, *Olím Paulus de Praga vocitatis Viginti artium manuscriptum librum, cujus codex membraneus in Bibliotheca universitatis Jagellonicae Cracovie asservatus Twardovio vulgo tribuitur, Cracoviae 1835*. Dílčí edice a pojednání uvádím pouze ve výběru: *Růžena Mužíková*, *Magister Paulus de Praga, Miscellanea musicologica 32, 1988, s. 9–20; Alena Hadravová*, *Paulerinus (Pavel Židek) Liber viginti artium (ff. 185ra–190rb), Praha 1997, zde také v pozn. 1 na s. VII další odkazy na literaturu.*

⁴ Abych nezatěžoval poznámkový aparát, budu na Spravovnu odkazovat jen stranami a řádky.

⁵ K tomuto nezbytnému atributu *František Šmahel*, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje, Praha 2001, s. 315 a odkazy v pozn. 237 na s. 593.*

⁶ Je to jinak jediná zmínka o tomto nedochovaném spisku.

⁷ Ke stavbám obou mosteckých věží *Václav Vladivoj Tomek*, *Dějepis města Prahy VIII, Praha 1891, s. 56, pozn. 86, dodatek o soše krále Jiřího na Karlově mostě připojil Rudolf Urbánek*, *Věk poděbradský IV (ČD III–4), Praha 1962, s. 180, pozn. 104.*

⁸ Zatím se mi nepodařilo zjistit, kdy Prahu ohrožovala povodeň na svátek sv. Dionysia (9. října). Patrně to bylo v době, kdy Židek sepisoval Spravovnu, snad v roce 1470.

⁹ Tyto údaje po Tomkovi využil již *R. Urbánek*, *Věk poděbradský IV, s. 179–180.*

¹⁰ Ve výčtu na s. 177–178 předchází a následuje pozoruhodný seznam Karlových zásluh o „českou zemi“ a její hlavní město.

¹¹ Židek tak měl v povědomí konfirmaci Karla IV. z 8. srpna 1356 o paritním složení městské rady v Berouně, viz *Bedřich Menzl* (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VI-1, Pragae 1928, s. 229–230, č. 417.*

¹² Více k tomu *R. Urbánek*, *Věk poděbradský IV, s. 221–223, kde mimo jiné některé číselné údaje o počtech nově přijatých cizozemců v pražských městech.*

¹³ Tak má zřejmě být správně místo „Čechuov“ (73/19).

¹⁴ Srov. též *R. Urbánek*, *Věk poděbradský IV, s. 253, pozn. 69.*

a řemeslníky počínaje apotekářem a konče katem. „A toto se nenalézá v žádných knihách všeho světa,“ dodal se svou nenapodobitelnou skromností (55–56). Přesto porůznu ve Spravovně objevíme místa, kde Židek neplýtvá zbytečnými slovy. Tak např. by konšelé z králova příkazu neměli dopustit na rynku žádné „šindelné“ domy. Neměly by se stavět ani jinde, zvláště v okolí sv. Ambrože, kde jich zřejmě bylo hodně. Stavět se mělo z cihel a na řádně vyměřených parcelách. O šesti volných Židek ví v „Andělově zahradě“, tj. v zahradě při někdejší lékárně Angela z Florencie v místě dnešní pošty v Jindřišské ulici.¹⁵ Z pobořených domů se neměly odnášet cihly, lépe je ruiny ponechat na místě, ať už na Hradčanech, na Malé Straně, u Apolináře nebo na Vyšehradě, „neb ještě bohda přijdú časové, že to lidi rádi opravi“ (23/26–33).

Tak jako se konšelé mají starat o řádné soudy a prospěšnou správu věcí obecných, kněží by se měli věnovat povznesení duchovního života v pražských městech. V tomto ohledu, jak můžeme předem očekávat, neměl Židek příliš důvodů ke spokojenosti. Lépe by bylo, kdyby král vzal arcibiskupa Rokycanu k sobě a dal mu na polepšení bydla pět kop týdně, než aby ho nechával v Týně. Faráře Tobiáše od sv. Jindřicha¹⁶ by poslal do Tábora, kam by zřejmě svou vírou patřil, kněze od sv. Václava na Zderazi¹⁷ do Žatce a jiné kališnické kněze do Loun nebo do Hradce Králové (9/36–39). I když „pravý“ farář byl snad jen na Hradě (63/32), Praha by měla být co nejdříve očištěna od kacírů. To vyplývá i z dlouhého výčtu věcí, nad nimiž by měl bdít král Jiří z Poděbrad (60–61). Mezi jiným by mělo být přikázáno kněžím, aby se nerouhali obrazům Ukřížovaného Krista, jimž potupně přezdívali „maňasy“ (61/3–4).¹⁸

Židek, jak bylo v jeho povaze, kritizoval na všechny strany. Neušetřil ani opaty zpustlých, jinak však bohatých klášterů na Strahově a na Zbraslavi, kteří nechtějí přijímat mnichy, zastavují zboží, služby boží meškají, jen hodují apod. Král by měl nad nimi dosadit „vladaře“ (10–11). V Praze by se nemělo trpět nestydaté žebroty mnichů žebavých (10/38–39), zřejmě bosáků. Pro Prahu byly v jeho očích nedůstojné též pohřby na místech nesvěcených, jako u sv. Benedikta (50/26–27), kde se, jak se dovídáme na jiném místě, mše nesloužila snad padesát let (65/35–36).

¹⁵ V Angelově zahradě (podle *V. V. Tomka*, Dějepis města Prahy IX, s. 166) roku 1454 přebývaly dvě „bohabojné panny“.

¹⁶ Židek mluví jen o Tobiášovi; podle *V. V. Tomka*, Dějepis města Prahy IX, Praha 1893, s. 342, byl jistý Tobiáš farářem u sv. Jindřicha v letech 1465–1471.

¹⁷ Jména farářů od sv. Václava na Zderazi *V. V. Tomek* (Dějepis města Prahy IX, s. 346 pro léta 1451–1472) neuvádí, zmíněný Petr byl farářem u sv. Václava podle Tomka až v letech 1472–1474, nicméně v knize testamentů v Archivu hlavního města Prahy, Sb. rukopisů, rkp. 2094, jsou odkazy farářů Petrovi určeny v letech 1466 a 1474, střídání Kryštofovi pak v letech 1460–1463. Za upozornění děkuji Kateřině Jíšové.

¹⁸ Patrně jeden z nejstarších dokladů tohoto slova, které označovalo panáka, figuru nebo sochu. Viz k tomu *Jan Gebauer*, Slovník staročeský, Díl II (K–N), Praha 1970, s. 310.

Víceméně za všechno, co souviselo s úpadkem vnějšího církevního a náboženského života, nesli odpovědnost Husovi potomci a kališníci v čele pražských měst. Jen na Malé Straně husité poničili 36 kostelů, zvláště kostely sv. Tomáše, Kartousy, sv. Máří Magdaleny a Matky Boží. Dále na Starém Městě utrpěly škody kostely u sv. Klimenta, sv. Františka, sv. Ambrože a sv. Benedikta (126/1–4). Kostel u sv. Štěpána na Rybníčku byl „veškeren sklenný a křišťálový a zlatý“ (161/9–10). Svatovítská katedrála je pro Židka kostelem „hlavním, totiž u svatého Václava“, pro nějž císař Karel IV. „kuor udělal“ (177/36) a jehož kanovníci mají moc arcibiskupa voliti (58/35–36). Král by měl dohlédnout, aby u sv. Václava bylo kolem arcibiskupa plno kněží, a aby se bohoslužby znovu konaly též na Vyšehradě, u sv. Jiljí, u sv. Apolináře a ve všech kláštorech (23/38–39).

Návrat ke starým zlatým časům pravověří, zvláště k proslulým svátkům a slavnostem, by podle Židka Praze jen prospěl. Slavností všech slavností bylo v Praze ukazování říšských svátostin. Židek tuto slavnost sám nezažil, věděl však, že k říšské svátosti patřilo „kopí svaté, puol koruny trnové a kříže svatého veliká strana“, a kde ji bylo možné spatřit. Novoměstský rynek nestačil návalu kupců z okolních zemí i jiných lidí, kteří Pražanům vypili všechno pivo a za převařenou vodu dávali pytle peněz (21/37–42). Velké poutní slavnosti byly i na Hradě, Židek zmiňuje vedle svátků zemských patronů uctívání ostatků Kosmy a Damiána (22/4–6). Také mu neunikly záhady kolem těla sv. Longina, které bylo kdysi chloubou kostela na Vyšehradě. Když ho „cafuři“ (kacíři) svrhli dolů ze skály do vltavské lázně, začaly se dít divné věci: rybáři se zde topili a v noci všelijaká světla vídali. Novoměstští konšelé proto dali tělo vyzvednout a odnést na radnici. Ani pak vše neskončilo. Radnice se otrásala větry, hromy i blesky, což konšely přimělo, aby kněžím přikázali uložit pozůstatky sv. Longina v kapli na Bezdězu (22/23–28).

Židek, který si sám tak zakládal na svých univerzitních titulech, nemohl ovšem ve Spravovně pominout ani vysoké učení Karlovo. I v tomto případě měl oprávněné důvody ke stesku. Tak jako kněží „husáci“ obsadili fary, mistři „husáci“ získali knížecí bydlo v kolejích, z nichž mimo jiné vytlačili i Židka (12/17–18). Není ani divu, že tomu tak bylo, vždyť mladí mistři svobodných umění „netbají na doctory, ani vědí, co jest doctor, neb kterak se tvoří“ (109/14–15). Nápravu by opět měl zajistit především král. Stačilo by povolat po jednom doktoru sv. Písma z Vídně, Lipska a Paříže, dosadit je do koleje Všech svatých a zbylých devět míst vyhradit českým doktorům (11/28–29). Tím by se obnovila dřívější „čest velká a pověst daleká“ pro všechny, kteří se v Praze stali bakaláři, mistry a doktory (11/19–20).

Židek by ovšem rád viděl, kdyby se v kolejích znovu objevili i doktoři jiných vyšších fakult. Vedle dvanácti doktorů bohosloví v koleji Všech svatých by deset doktorů, z toho polovina pro práva církevní a polovina pro „práva světská“, mělo společně působit ve školách juristů. Pět

doktorů pak Židek požadoval pro školy lékařské (62/31-34), na nichž měl prvořadý osobní zájem. Skutečný stav v Praze byl žalostný, neboť jen „dva doctory lékaři jsú nadáni, aby nemocné, co muože býti zléčeno, léčili; ale ti jsú k kněžím připsáni etc.“ (16/38-39). Ještě smutnější bylo, že samotný král dával před doktorem Žídkem přednost „babám“, Židům a vůbec lidem s „lehkou pověstí“. Zvláště Žídkovi ležel v žaludku jistý doktor Čejkeřík (nebo snad Čejka?), jemuž král údajně zakoupil doktorát v Padově, a jenž pomáhal královně Johanně při porodu (34/26-28). Židek by si s tím poradil lépe, svým uměním lékařským by dokázal králi zajistit i mužského potomka (133/1-3). Kleветы a pomluvy hyzdící Židkovi pověst by snadno mohly vyvrátit nejen jeho vážené pacientky, jmenovitě paní Albrechtová Vojířová, paní apotekářka Prokopová nebo paní Hynková na Koňském trhu, ale obecně všechny ženy, kterým úspěšně pomohl při porodu (33/39-45).¹⁹ O špitálech lepší nemluvit, tu Židek více dá na vlastní představitost, než na předchozí stav. Jestliže Židek duchovní správu Prahy popsal převážně v temných barvách, péče o zdraví Pražanů na tom podle jeho mínění nebyla lépe.

Čtvrtou podstatnou věcí, bez níž se Žídkovo město nemohlo obejít, bylo dostatečné množství řemeslníků každého řemesla, a dodejme i potřebných živností. Řemesla by měla mít své soudy a řemeslníci by se měli řídit „mezi sebou“, to jest bez radnic (21/4-5). Kontrola nad cechy, jejichž existence z kontextu plyne, byla ovšem nezbytná. Radniční páni měli předně dohlížet, aby jedno řemeslo neutiskovalo druhé a aby všichni dohromady neokrádali chudé lidi. Zlořády v tomto směru v Praze neměly konce. V hostincích se za jeden stůl účtovalo pět grošů i více, také pivo za mnoho nestálo, ať již brodské z Luže, anebo „z vody kuželické a smradajské, ješto srstí padají do vody“ (71/16-17).²⁰ Ševci nechtěli zhotovit střevíce pod šest grošů a na jarmarcích zvyšoval ceny bezpočet překupníků (21/6-13). Celkově v Praze všechna laskavost uhasla a jeden druhému i jídlo z hrdla bere (23/5).

Představu o počtu rozličných řemesel a živností, bez nichž se Praha nemohla obejít, nehledejme však ve Spravovně, nýbrž v Žídkově encyklopedii dvacatera umění. Řemesla Židek zařadil mezi *artes mechanice*, o nichž pojednal v rámci 10. knihy od folia 185va až po fol. 190ra.²¹ Potravinářských řemesel vypočetl 21, výrobců oděvů 47, ostatních řemesel 147. Podle Aleny Hadravové byly Žídkovým hlavním zdrojem Klaretovy

¹⁹ Podrobnosti tu vysledoval a dotyčné Pražanky identifikoval R. Urbánek, Věk poděbradský IV, s. 44-46.

²⁰ Židek tu zjevně přehání, patrně šlo o malé pivovary v tzv. Smradařích, kde působili jircháři. V době krále Jiřího se do Prahy mimo jiné dováželo pivo z Žitavy, ze Svídnice nebo z Freibergu. Viz k tomu V. V. Tomek, Dějepis města Prahy VIII, s. 404.

²¹ Celý tento úsek kriticky vydala A. Hadravová, Paulerinus, s. 1-57.

slovníky (Bohemář i Glosář), nevyklučuje však ani mladší vokabuláře.²² Pro lepší poznání Prahy z toho sotva lze vyvodit více než poznatek, že staročeské ekvivalenty latinských označení do jisté míry dokládají i existenci řemesel, která se v jiných pramenech nevyskytují. Neméně pozoruhodný z tohoto hlediska je i Český překlad Historie Trojanské z roku 1411,²³ v němž se při popisu jednotlivých ulic Troje vypočítává 143 staročeských názvů řemesel, ač v latinském originálu jich je jen 40.²⁴ A protože jedním z nejstarších řemesel byla prostituce, sluší se dodat, že nevěstince by Žídkovi v Praze nevadily. Koneckonců se lze po jejich návštěvě vyzpovídat, nehledě na to, že již sv. Augustin postřehl jejich účelnost: kdo chce mít dům čistý, ať má jedno místo nečisté etc. (136/7-9).

Při všeobecném úpadku by bylo s podivem, kdyby pražská řemesla na tom byla lépe. Ostatně podle Žídka kdekdokdo věděl, že Češi „jsou hlupí na mnohá řemesla, zvláště co se tkne hor k rudám a k hutem a k kovům stříbrným, zlatým, měděným, mosazným i cínovým“ (20/31-34). Zlatnická ulice byla dříve plná zlatníků, dnes zpusťla, takže se hodí jen pro vetešníky (17/12-13). Bez pomoci Němců sami Češi nezvládají ani tzv. krumplování, tj. protkávání či vyšívání hedvábí. Král by se proto měl postarat, aby se v Praze usazovali cizí řemeslníci a aby se nemuseli s Rokycanovými kněžími srovnávat ve víře (20/31-36).

Dávno také minuly doby, kdy do Prahy kupci ze všech zemí přiváželi nebo zase odtud odváželi zboží všeho druhu. Židek slýchal od starších pamětníků, „že U múřenína,²⁵ U váhy a v jiných sklepiech byli kupci tak bohatí, že každý z nich měl třidceti pytluov velikých zázvoru, třidceti hřebíčkuov, třidceti muškátu, třidceti pepře, a tak dál o jiných kúpí; a dnes Praha nemá s jeden pytel hřebíčkuov, ani zázvoru, ani šafránu“ (17/6-9). Zmiňuje také „kaufhera Rotleba“,²⁶ který měl doma více zlata než Žídkovi současníci stříbra (17/11-12). Kališnická Praha si stále ještě nestačila uvědomit, oč přišla. Židek k tomu přidává působivé přirovnání Prahy k moři: „Praha jest jako moře, ježto chce, aby z ní hojně řeky tekly a do nie také“ (22/1-2).

Posledním, víceméně ideálním a pouze žádoucím atributem Žídkova města byly čisté ulice bez hnoje a bláta a záchody opatřené „větrnicí“, kudy by se smrad záchodský vzhůru táhl. To vše by posloužilo k okrase

²² A. Hadravová, Paulerinus, s. X-XI.

²³ Její výňatky viz ve Výboru z literatury české, Díl druhý od počátku XV. až do konce XVI. století od Karla Jaromíra Erbena, Praha 1868, s. 90-92.

²⁴ Srov. k tomu V. V. Tomek, Dějepis města Prahy II, Praha 1892², s. 383-385, zde také výčet 225 řemesel a živností, které se vyskytují v pražských soudobých pramenech (včetně těch, které doplnil z Historie Trojanské).

²⁵ Podle V. V. Tomka, Dějepis města Prahy II, s. 406, šlo o staroměstský dům č. 459.

²⁶ V edici stojí „Kauher, Rotleb a jiní“, správně asi má být „kaufher“ (= mercator), tj. kupec Rotleb. K rodině Rotlebov viz mj. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy II, s. 472-474.

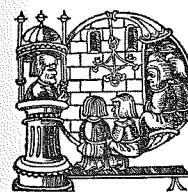
města i k potěšení jeho lidu (55/13-16). A i když v Praze za krále Jiřího tomu tak zdaleka nebylo, přece jen podle Žídka nebylo pro císaře města nad ní vhodnějšího, a to nejen díky její lidnatosti, ale i snadné dostupnosti kurfiřtům. Norimberk i Řezno by sice rovněž přicházely v úvahu, ale městu jako císařskému sídlu je „Praha najpodobnější“ (159/11-14). Navíc Prahu považuje za „mocné město“, neboť může „nésti každé duos-tojenstvie i ciesařské“ (161/26). Alespoň v tomto ohledu Žídek nebyl škarohlídem, a proto můžeme tímto útěšným závěrem naši etudu uzavřít.

Učitelé pražských partikulárních škol v manuálu Mistra Curia

MICHAL SVATOŠ

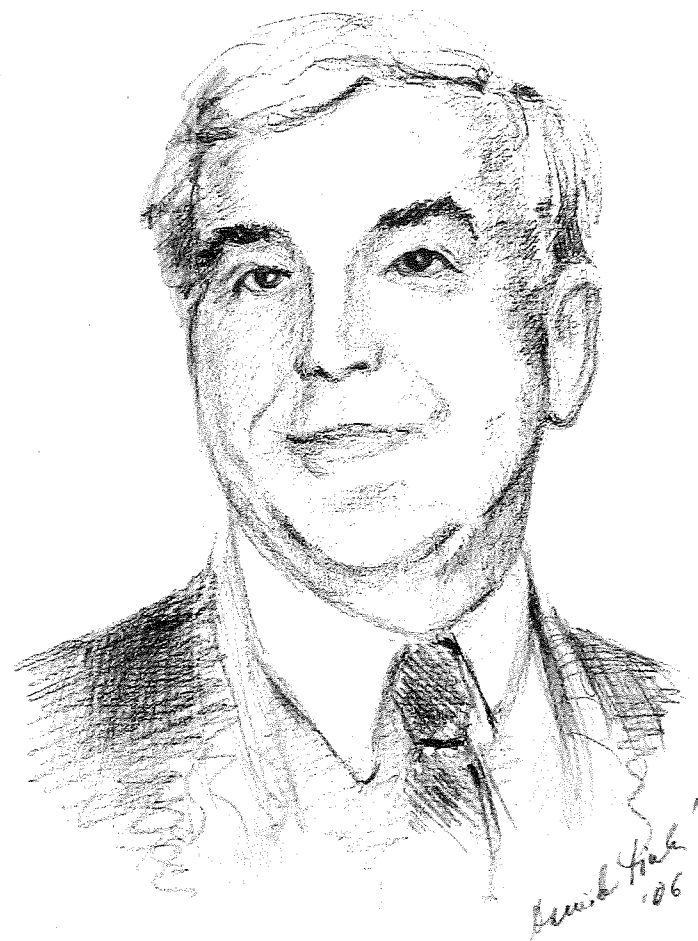

říruční knize (manuálu) rektora pražské univerzity mistra Matěje Dvorského (M. Curia)¹ z let 1560 až 1582 byla už věnována náležitá pozornost.² Vydavatel manuálu Karel Beránek i další autoři v něm rozpoznali pramen prvořadé hodnoty nejen pro dějiny pražské univerzity, ale i pro dějiny nižšího školství a vzdělanosti v českých zemích předbělohorského období. Důvod onoho zájmu je prostý - do manuálu zapisoval rektor pražské univerzity studující univerzity, ale i žáky latinských škol, které náležely do jeho působnosti. Od doby Zikmunda Wintra se pro ně vžil pojem „partikulární“ školy,³ odlišující označení pro univerzitu (*studium generale*) od nižší, vesměs latinské městské školy (*studium particulare*). Výraz naznačoval, že šlo o školy poskytující oproti úplnému univerzitnímu kurzu, zahrnujícímu studium na čtyřech

¹ Karel Beránek (ed.), Manuál rektora se jmény studentů zapsaných ve ztracené matrice Univerzity Karlovy v Praze v letech 1560-1582, Poznamenání jmen profesorův a jiných preceptorův v učení Pražském z roku 1604, 1 a 2, Praha 1981.

² Badatelský zájem o manuál M. Curia jsem se pokusil zachytit ve studii Univerzitní studentí v manuálu mistra Curia, in: *Zdeněk Hojda - Jiří Pešek - Blanka Žilynská* (usp.), Seminář a jeho hosté, Sborník prací k 60. narozeninám doc. Dr. Rostislava Nového, Praha 1992, s. 163, pozn. 2. K tomu nejnověji J. Pešek, Pražská univerzita a městské latinské školy, in: *Dějiny Univerzity Karlovy 1347/48-1622*, 1, Praha 1995, s. 219-226, kde uvedena i další literatura.

³ Zikmund Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století, Praha 1901.

✿

V KOMNATÁCH PALÁCŮ — V ULICÍCH MĚST

✿

Sborník příspěvků věnovaných
Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám

K vydání připravila Kateřina Jíšová
za spolupráce Olgy Fejtové, Petra Kreuze,
Jiřího Peška a Hany Svatošové

SCRIPTORIVM
Praha 2007

Vznik předkládaného sborníku byl iniciován spolkem Scriptorium a jeho členy byla také zajištěna technická stránka jeho přípravy. Spolkem Scriptorium bylo rovněž financováno jeho vydání, a to za laskavého přispění firmy PRO-ARK, s. r. o.

Dovolujeme si jej věnovat Václavu Ledvinkovi a přáli bychom si, aby byl důstojným dárkem k jeho životnímu jubileu.

Spolek Scriptorium

6452L

F Led

Ilustrace na přebalu: Pohled na Clam-Gallasův palác z roku 1825 (podle kresby V. Morstadta ryl J. Döbler). AMP, Sbírnka ikonografie, sign. G 419.

© Scriptorium, 2007

ISBN 978 80-86197-79-1

Obsah

JIRÍ PEŠEK, Václav Ledvinka šedesátiletý, aneb život a dílo
renesanční osobnosti 9

I. Praha královská, šlechtická a měšťanská

JOSEF ŽEMLIČKA, Praha mezi Řeznem a Merseburkem.
K politické geografii střední Evropy a jejímu odrazu
ve Zlaté bule sicilské 21

MARIE BLÁHOVÁ, Praha jako rezidenční město za posledních
Přemyslovců 39

LENKA BOBKOVÁ, *Civitas Pragensis, sedes et caput regni nostri Bohemie*
krále Jana Lucemburského 51

IVAN HLAVÁČEK, Privilegium císaře Ludvíka IV. Bavora pro
Staré Město pražské z 10. června roku 1330 69

FRANTIŠEK ŠMAHEL, Praha minulosti a současnosti očima
Pavla Žídka 79

MICHAL SVATOŠ, Učitelé pražských partikulárních škol
v manuálu Mistra Curia 87

JAROSLAV DOUŠA, Plzeňský dům v Praze 97

JAROSLAV PÁNEK, Praha a středoevropské metropole
v Kosmografii české Zikmunda z Puchova 103

VÍT VLNAS, Neznámé „turecké noviny“ z Prahy 119

FRANTIŠEK HOLEC, Život v Podskalí 127

JIRÍ HLOCH - MILADA HLOCHOVÁ, Ukrajinské reálné gymnázium
v Modřanech a jiné ukrajinské emigrantské aktivity 141

II. Města a jejich obyvatelé

HANA PÁTKOVÁ, Horažďovická městská kniha a syn
pražského ševce 151

VLADIMÍR BYSTRICKÝ, Zapomenutý kostelík sv. Mikuláše
ve Stříbře 157

HANA JORDÁNKOVÁ - LUDMILA SULITKOVÁ, „Otevřená společnost“
jednoho královského města na prahu novověku (na příkladu
Brna) 165

PETR SVOBODNÝ, Česká lékařská fakulta a městské zdravotní
a sociální ústavy za protektorátu (1939-1945) 181

DRAHOMÍR JANČÍK, „Diplomat z hotelu Alcron“. Společenské sítě a interakce českých hospodářských elit na příkladu Jana Jiřího Rückla	205
---	-----

III. Šlechtická a měšťanská společnost v raném novověku

VÁCLAV BŮZEK, Cizinci ve vlastním království. Pobyt Ludvíka Jagellonského a Marie Habsburské v Čechách na přelomu let 1522-1523	233
MICHAELA HRUBÁ, Erbovní měšťané - „urozená“ vrstva předbělohorských českých měst? (Životní styl erbovních rodin na příkladu Mrázů z Milešovky v Litoměřicích)	245
EDUARD MAUR, Šlechtic a jeho sluha v barokní Praze. Několik poznámek na okraj opomíjené problematiky	259
RADEK FUKALA, Hynek starší Bruntálský z Vrbna	273
JAROSLAV ČECHURA, „Veřejný příběh“ Antonína Fontana (1735)	283
JIŘÍ KUDĚLA, Causa Jakoba Karla Austerlitz, recte Corvela, Browna, in finale Edwarda Jamese Howarda	299
Bibliografie prací Václava Ledvinky (sestavila Hana Svatošová) ...	335
Zusammenfassung	351

Václav Ledvinka šedesátiletý, aneb život a dílo renesanční osobnosti

JIŘÍ PEŠEK

lánky k životním jubileím jsou nevděčný literární obor. Jestliže jubilant není úzce specializovaný badatel, jemuž život dopřával klidu a soustředění k jeho výzkumu, a to opravdu není případ Václava Ledvinky, „archiváře hlavního města Prahy“, jak se tradičně říkávalo ředitelům městského archivu a historiografům hlavního města českého státu, dopracujeme se po intenzivním úsilí jen ke zlomkům rozsáhlého puzzle neklidné profesionální pouti jubilanta. Pokus vytvořit na tomto základě systematickou velkou biografickou fresku by nás zavedl k neblahým koncům: nutně by vznikl idealizovaný portrét velikána, stojícího kdesi mezi Přemyslem Oráčem, Komenským a Cimrmanem. Zůstaňme tedy raději u střípků puzzle. V naší postmoderní době si z nich každý může složit obrazy dle vlastní národy či inspirace.

A přece se mi pořád dere před oči vzpomínkový portrét velikána. Jen dvakrát v životě jsem viděl bleskovou proměnu Ramba v uhlazeného gentlemana: poprvé to bylo na plátně kina ve filmu Goldfinger, kde James Bond po vítězném podmořském souboji vystoupí na člun, rozepne neoprenovou kombinézu, pod níž má smoking, komorník mu podá kafiát do klopky a Bond odchází na večerní párty. Podruhé jsem ten zážitek absolvoval osobně ve starém Clam-Gallasově paláci počátkem 80. let. Zase jednou na vrcholu zimní sezony utekl archivní topič od dřiny nošení puten uhlí z barokních sklepů ke kamnům v tom neskonale vysokém druhém (barokním) patře archivu, resp. od tahání popela v protisměru, a archiváři tedy museli pod vedením mladého zastupujícího ředitele